

MANOUS: UN CENTRE D'INTERVENCIÓ PREHISTÒRIC AL CATLLAR

RESUM

S'estudia un centre d'intervenció prehistòric situat al terme municipal del Catllar. Després d'una exposició dels grans trets que defineixen la seva situació geogràfica, s'analitza la indústria lítica, en el marc del Sistema Lògico-Analític. Finalment s'intenta, a partir de les dades de l'anàlisi, precisar la cronologia d'aquesta ocupació.

ABSTRACT

It is studied a center of intervention placed in the municipal district of El Catllar. After the exposure of the great features that define its geographic situation, it is analyzed the lithic industry in the schema of the Logical-Analytical System. Finally it is intended, from the results of the analysis, to propose the chronology of this occupation.

KEY WORDS

Manous, lithic industry, BN1G, BP, BN2G, denticulate, technological network.

* * *

En aquest article s'estudia una localització arqueològica que s'emmarca dins del context de les paleo-ocupacions de l'àrea propera a la ciutat

de Tarragona (RODRÍGUEZ, VAQUERO, 1989). L'objectiu és poder calibrar adequadament la interrelació entre medi natural i medi històric, constatable a través de l'anàlisi de les restes materials deixades pels paleo-habitants d'aquesta zona, de l'estudi de l'entorn en què desenvolupaven les seves activitats i dels tipus d'assentaments i la seva ubicació. D'aquesta manera s'intenta resoldre la dificultat que presenta la interpretació de localitzacions arqueològiques amb materials de superfície, sense estratigrafia.

A. SITUACIÓ I CONTEXT GEOMORFOLÒGIC

El centre d'intervenció prehistòric de Manous està situat en el municipi del Catllar (al sud del terme municipal, pròxim al límit amb el municipi de Tarragona); la seva situació exacta és 1° 16' E i 41° 10' N. La vegetació d'aquesta zona és el resultat de la degradació d'un alzinar del qual encara queden unes poques restes. Actualment s'observa un bosc baix de pins molt joves, potser replantats, amb abundants clarianes on creix la garriga. L'activitat antròpica ve marcada per l'existència en alguns sectors de cultius, la major part ara abandonats, i per una recent però intensa urbanització a l'est de la zona on es troba el registre arqueològic.

Per a estudiar, si més no breument, l'evolució geomorfològica del relleu on està situat el centre d'intervenció de Manous és necessari considerar un context més ampli. En un primer moment, l'orogènesi herciniana va afectar el geosinclinal preexistent, donant com a conseqüència la formació d'una cordillera. Abans del Secundari aquesta serralada ja fou arrasada. Per tant, la sedimentació del Buntsandstein (Triàsic Inferior) cobreix aquesta superfície i la fossilitza (d'aquest procés queda testimoni a Falset, Prades i Ulldemolins). La nova conca mesozoica experimenta durant el Juràsic i el Cretàcic una diferenciació en solcs sedimentaris, separats per llinars. El mar del Liàsic, Juràsic Inferior i Cretàcic Inferior envaeix aquestes conques sedimentàries, amb les corresponents regressions intercalades.

A finals de l'Eocè comença la primera orogènesi alpina (fase pirenaica) que dona lloc al plegament dels materials mesozoics acumulats, formant la Serralada Prelitoral. Amb la distensió que es produeix després del paroxisme es produeixen alguns enfonsaments de blocs, formant-se la fossa tectònica que constitueix la Depressió Central Catalana. Durant l'Helvecià (Miocè mig) el mar entra a l'interior de la fossa formant un gran golf tancat entre les serralades Prelitoral i Litoral, recentment emergides, els aports detrítics de les quals es disposen en aquest golf. Durant l'Andalusia

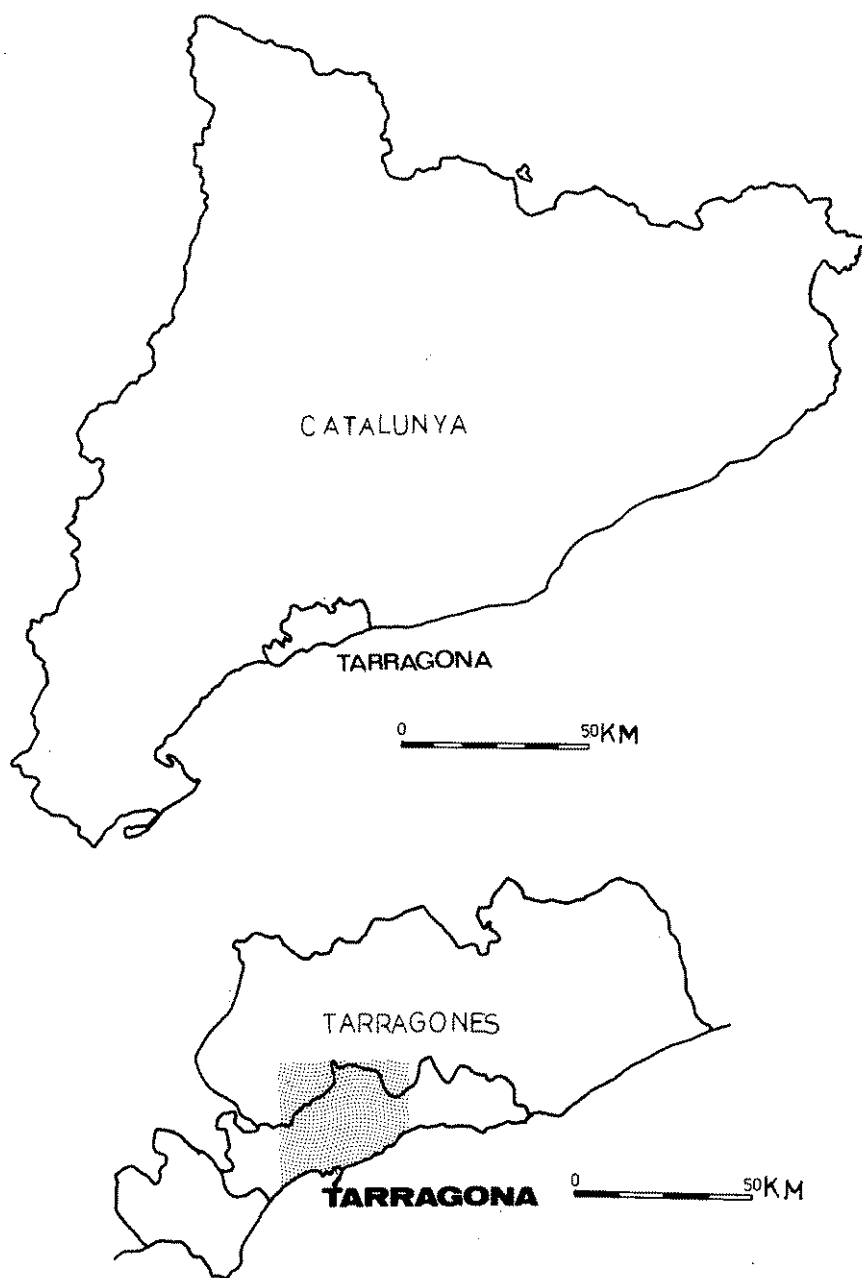

Figura 1. Situació del Tarragonès i del municipi de Tarragona

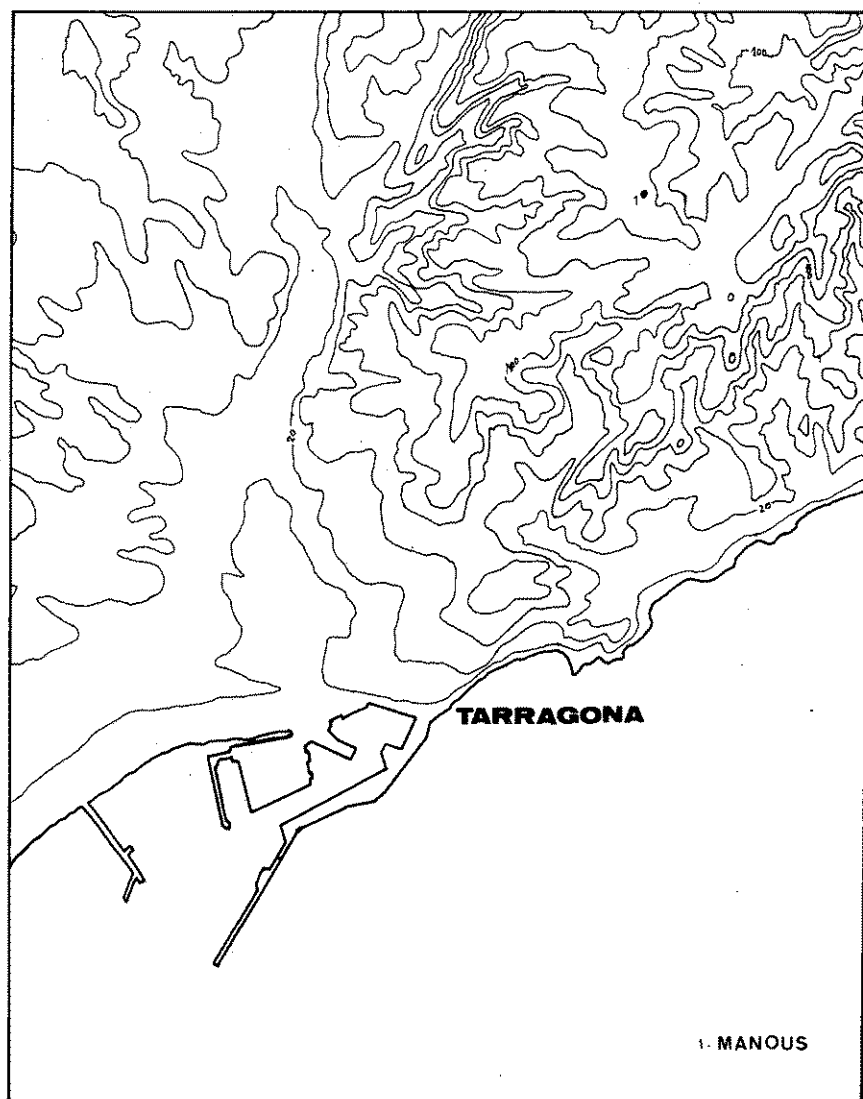

Figura 2. Emplaçament del centre d'intervenció de Manous

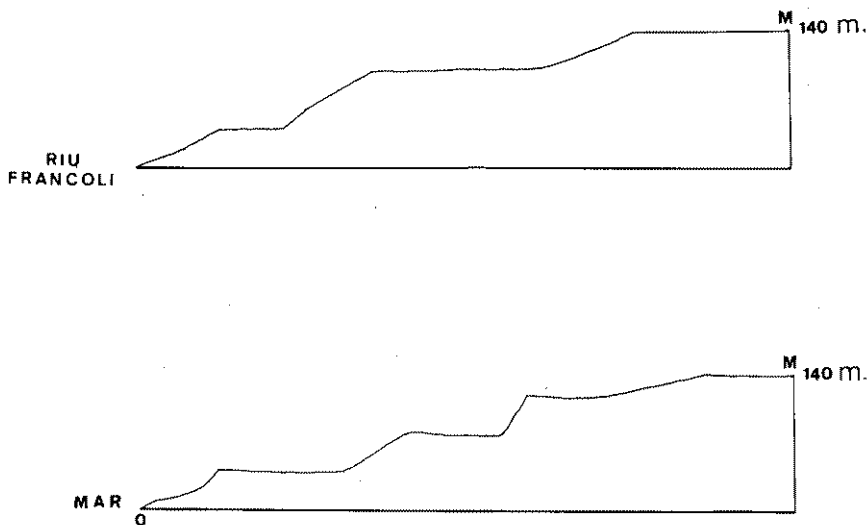

Figura 3. Talls en els quals s'observa la situació estratègica del Manous en relació al Francolí i al mar

(a finals del Miocè) la comunicació amb el mar desapareix, continuant la sedimentació ara amb un caràcter marcadament continental.

Els materials litològics que afloren a Manous són essencialment llims argilosos i graves dipositades durant el Quaternari. També s'observen materials sedimentaris del Terciari, és a dir, calcarenites arenoses i margues siltoses.

En quant a l'emplaçament concret cal dir que Manous es troba situat a la part superior d'un turó d'uns 150 m d'alçada s.n.m. La localització arqueològica s'ubica a un lloc clau, ja que aquest turó actua com a divisòria d'aigües (Fig. 2). Així, a l'oest el barranc del Diable i el del Garrot són tributaris del Francolí (que es troba a uns 3.000 m de Manous), mentre que a la vessant est neix el barranc de les Ànimes o de la Móra que desemboca a la Mediterrània, molt a prop de la punta de la Móra. És obvi que els paleo-pobladors d'aquest turó tenien al seu abast l'accés a dos sistemes hídrics diferenciats, avui inactius però no pas en època prehistòrica (Fig. 3). Aquesta circumstància ens ha fet pensar, com ja vam apuntar en un altre lloc (RODRÍGUEZ, VAQUERO, 1989), en el possible paper de Manous com un lloc central en relació a les paleo-ocupacions de la zona en aquest període.

B. ANÀLISI DE LA INDÚSTRIA LÍTICA

L'anàlisi de la indústria lítica trobada al centre d'intervenció de Manous s'ha realitzat a partir de la discriminació de les categories estructurals derivades del Sistema Lògic-Analític: Bases Negatives de Primera Generació, Bases Positives i Bases Negatives de Segona Generació (CARBONELL, GUILBAUD, MORA, 1983). Cadascuna d'aquestes categories estructurals ha estat analitzada emprant sistemes d'anàlisi específics. Entre les restes trobades no hi ha cap fragment de ceràmica que pugui ser sincrònic amb el registre lític; les restes ceràmiques que apareixen en el lloc pertanyen a època ibèrica i romana.

La matèria primera utilitzada és en la pràctica totalitat dels casos el sílex, encara que també eren intervinguts ocasionalment altres tipus de materials, com les calcàries. Per les bases naturals trobades al centre d'intervenció sembla que el lloc de captació d'aquests materials era la mateixa àrea on estava ubicat.

Aquests materials són el resultat de les prospeccions portades a terme durant l'any 1978 per un de nosaltres (J.M.G.), en aquells moments integrat en un grup de treball del Museu Arqueològic de Tarragona. Posteriorment van ser dipositats en el L.A.U.B.T. (Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona a Tarragona) per a procedir al seu estudi.

B.1. Bases Negatives de Primera Generació

Han estat trobades al centre d'intervenció de Manous un total de 65 Bases Negatives de Primera Generació (BN1G), l'anàlisi de les quals s'ha realitzat seguint un sistema que té en consideració sis variables fonamentals (per una exposició més detallada d'aquest sistema d'anàlisi vegi's CARBONELL et alii, 1990):

- Nombre de plans d'interacció.
- Disposició dels plans d'interacció.
- Continuitat de l'aresta d'interacció.
- Mode de configuració (GUILBAUD, 1987).
- Fase de la seqüència constructiva (inicialització, configuració, terminal).
- Sentit de les extraccions.

Els resultats d'aquest anàlisi mostren una clara tendència a la polarització de la seqüència constructiva, ja que 31 de les 65 peces analitzades (el 47'69%) presentaven un únic pla d'interacció, situat en la majoria dels

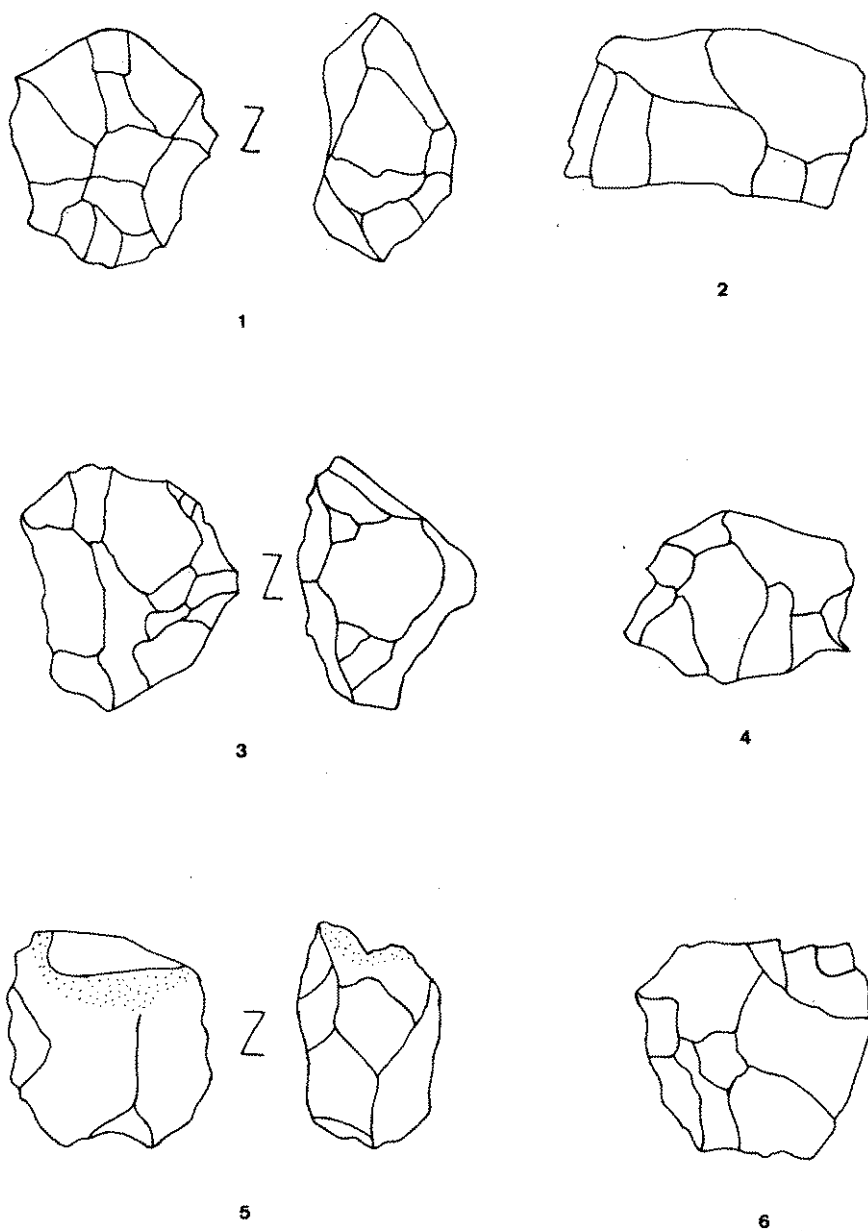

Figura 4. Bases Negatives de Primera Generació

casos al pla horitzontal, característica dels Sistemes Tècnics de Producció amb l'obtenció preferencial de BP no laminars.

Juntament amb la polarització a partir del pla horitzontal, un altre tret definidor d'aquest tecnocomplex és la bifacialitat, ja que més de la meitat de les BNIG (el 55'38%) mostraven estratègies bifacials. En aquest sentit, s'ha de destacar la relativament forta presència de la combinació, a partir del pla horitzontal explotat bifacialment, de la configuració cònica i la centrípeta. La configuració centrípeta té en general una forta representació (Fig. 4).

B.2. Bases Positives

De l'anàlisi d'una mostra de 200 Bases Positives s'obté un elevat percentatge de peces no laminars (96%) en front de les peces laminars (solament un 4%).

Els talons són majoritàriament no corticals (97'47%) i amb superfície de tipus plataforma (90,9%). Els talons lineals i puntiformes són molt poc freqüents. En les Bases Positives de Manous, el grau de transformació experimentat per la plataforma de percussió no és molt significatiu, ja que dominen els unifacetats (77'77%) seguits, de lluny, pels bifacetats (14'14%) i els multifacetats (5'55%). Els talons no facetats (associats als corticals) suposen un 2'52% del total. La delineació dels talons és quasi sempre (80'8%) recta, encara que també estiguin representats els talons amb delineació uniangular (12'12%), convexa (5'05%), sinuosa (1'15%) i còncaua (0'5%).

L'anàlisi de les cares dorsals té en compte dues variables: la presència o absència de còrtex (calibrada en una escala de l'1 al 4), i la presència o absència d'arestes. En la mostra analitzada les cares dorsals no corticals són clarament hegemòniques (84'5%). Cal destacar l'absència de cares dorsals enterament corticals. La majoria de les peces (91'5%) presenten arestes en la cara dorsal.

La cara ventral de les BP té una delineació recta dominant (74%), amb percentatges baixos de delineacions convexes (12%), còncaues (9'5%) i sinuoses (4'5%). El bulb és generalment marcat (79%).

L'escassa presència de talons corticals i no facetats (2'52%), fa pensar en una mínima representació de la fase d'inicialització de seqüència de configuració, en favor de les fases de configuració i de la fase terminal. Les dades obtingudes de l'anàlisi de les cares dorsals confirmen aquesta primera impressió. En efecte, també en aquest cas la categoria de no corticals

és clarament dominant. D'altra banda, l'abundància de talons amb un sòl pla indica un baix grau de transformació de la plataforma d'interacció. Així, solament un 19'7% de les BP presenten un taló amb més d'un pla.

B.3. Bases Negatives de Segona Generació

En el conjunt lític trobat a Manous s'han contabilitzat un total de 121 Bases Negatives de Segona Generació (BN2G), que han estat analitzades i classificades seguint la tipologia analítica i estructural de Laplace (LAPLACE, 1972). Set de les peces eren dobles, és a dir, presentaven dos morfotipus dintre d'un mateix objecte, per la qual cosa el nombre total de tipus primaris és de 128.

En allò que respecta al mode de retoc, entre aquests 128 tipus primaris predominen clarament els simples amb 102 tipus; els abruptes són 25 i s'ha trobat també un foliaci.

La distribució de les peces per grups tipològics i tipus primaris és la següent:

Rascadores (R)	15	(11'71%)
R11	6	
R21	3	
R311	2	
R321	3	
R322	1	
Gratadors (G)	6	(4'68%)
G11	3	
G311	1	
G312	2	
Denticulats (D)	81	(63'28%)
D11	4	
D21	9	
D12	2	
D22	10	
D13	26	
D23	14	
D25	1	
D321	4	
D322	3	

D313	1	
D323	5	
D325	2	
Abruptes (A)	2	(1'56%)
A1	1	
A2	1	
Truncadures (T)	3	(2'34%)
T22	2	
T21	1	
Perforadors (Bc)	1	(0'78%)
Làmines de dors (LD)	9	(7'03%)
LD21	4	
LD22	5	
Puntes de dors (PD)	1	(0'78%)
Làmines de dors truncades (LDT)	2	(1'56%)
LDT12	1	
LDT13	1	
Bitruncadures (BT)	7	(5'46%)
Foliacis (F)	1	(0'78%)

La principal conclusió que es pot extreure d'aquestes dades és el predomini clar dels denticulats (Fig. 6), que amb el 63'28% del total de peces retocades constitueix de llarg el grup tipològic més representat. La importància de les morfologies denticulades en el conjunt d'ocupacions de l'àrea de Tarragona que anomenen «Tarragona pre-urbana» (RODRÍGUEZ, VAQUERO, 1989), és una mostra de la gran pervivència que aquest morfotipus té al llarg de tota la prehistòria. Altres localitzacions arqueològiques de l'àrea de Tarragona, com el Mas de l'Hereuet (RODRÍGUEZ, VAQUERO, 1990), presenten la mateixa característica. Dintre dels denticulats, el tipus més representat és el de les rascadores denticulades, seguit per les osques i les espines (puntes entre osques); també s'han contabilitzat dos gratadors denticulats.

Els altres grups tipològics presenten un nombre d'efectius molt menor, essent el segon el de les rascadores, que junt amb els denticulats compon el que tradicionalment s'ha vingut anomenant «grup del substrate».

Les rascadores (Fig. 5, 15-17) són el 11'71% de les BN2G trobades a Manous, destacant bàsicament les rascadores laterals (l'anàlisi ha donat únicament una rascadora transversal). A l'igual que entre els denticulats, el nombre de peces carenades (és a dir, amb un índex de carenat inferior a 2'2) és important.

El grup tipològic dels gratadors (Fig. 5, 11-14), un dels més característics al llarg del Paleolític Superior, està representat per un 4'68% del total, essent en la seva majoria gratadors frontals simples, encara que també apareixen 2 gratadors frontals amb retoc lateral. Les peces carenades constitueixen la meitat dels efectius. Un aspecte important a ressenyar és la total absència de burins, fenomen normal tenint en compte que ens trobem en un període de crisi de les morfologies que havien singularitzat el Paleolític Superior.

Les làmines de dors (Fig. 5, 1-6) representen el grup tipològic més important dintre dels abruptes, distribuint-se els efectius entre dos morfotipus: el de les làmines de dors profund i el de les làmines de doble dors profund. Contràriament, el grup de les puntes de dors està poc representat, amb la presència d'una única punta. S'han trobat també dues làmines de dors truncades.

El segon grup tipològic en importància dintre dels abruptes és el de les bitruncadures (Fig. 5, 7-10), amb el 5'46% del total de peces retocades. Totes les peces pertanyents a aquest grup s'agrupen en el morfotipus dels triangles, circumstància important tenint en compte el paper que juguen els triangles en les perioditzacions que s'han fet de les indústries lítiques epipaleolítiques.

Altres grups tipològics representants són les truncadures (2'34%), els abruptes indeterminats (1'56%) i els perforadors (0'78%). La presència d'una peça amb retoc pla, en concret una punta d'aletes i peduncle, presenta problemes de sincronicitat amb el conjunt de la indústria trobada, ja que aquest tipus de peces és característic de períodes posteriors a mitjans del tercer mil·lenni, assolint la seva representació més important en indústries pertanyents al Calcolític o a l'Edat del Bronze. No obstant això, creiem que, per la resta de morfotipus representat i per les característiques de la seva xarxa tecnològica, el conjunt de la indústria és cronològicament anterior i que, per tant, la punta d'aletes i peduncle trobada seria una intrusió posterior, fet normal si tenim en compte que es tracta d'una localització de superfície (pensem, per exemple, que en el mateix lloc apareixen fragments de ceràmica d'època ibèrica i romana).

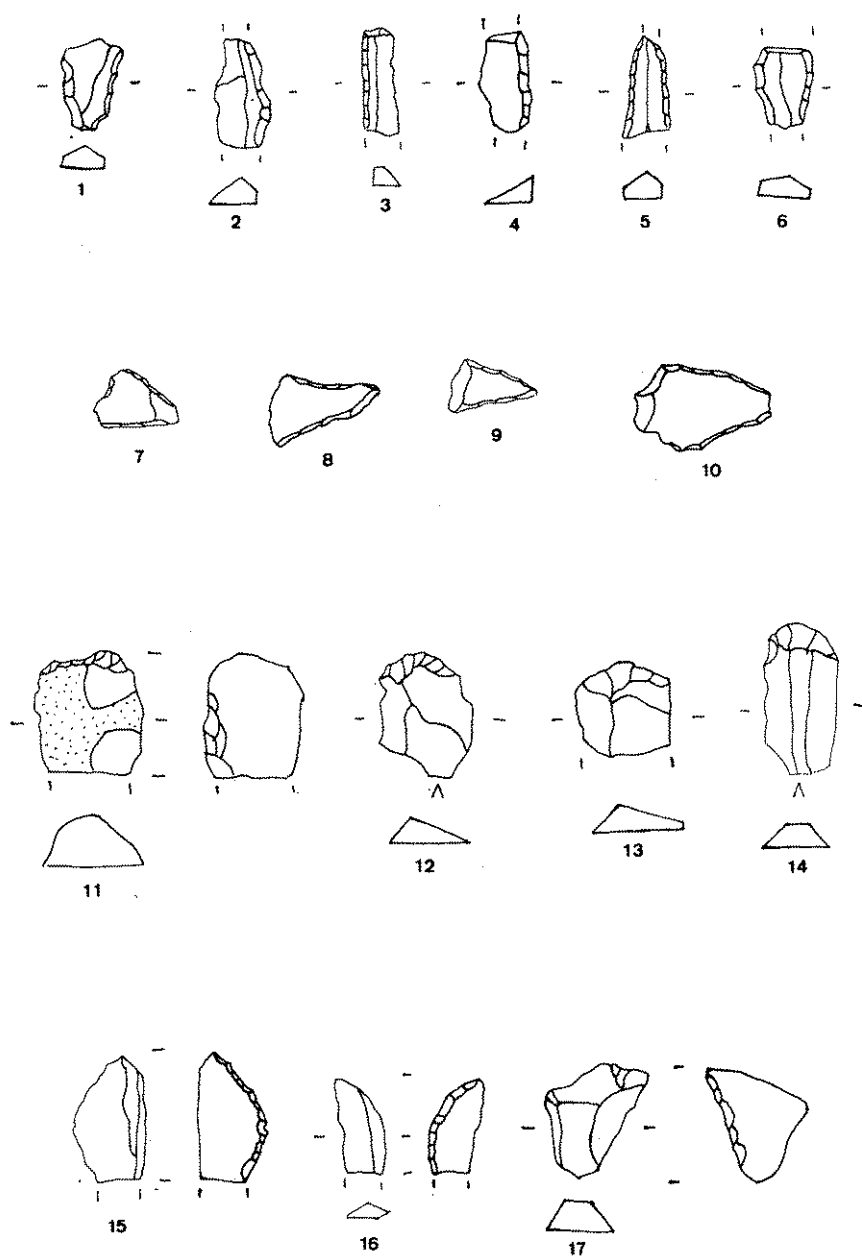

Figura 5. Bases Negatives de Segona Generació: làmines de dors (1-6), bitruncadures (7-10), gratadors (11-14), rascadores (15-17)

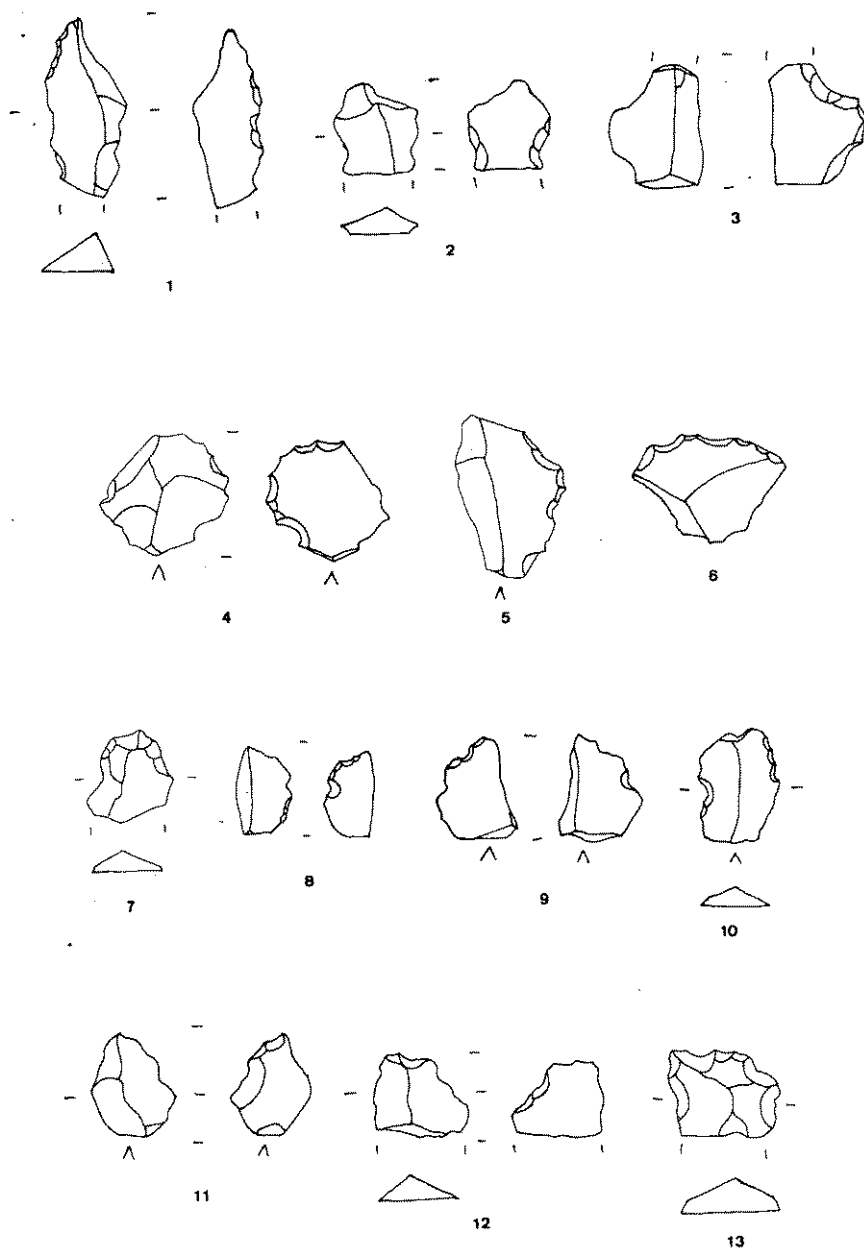

Figura 6. Bases Negatives de Segona Generació: denticulats

BASES NEGATIVES DE SEGONA GENERACIÓ.

GRUPS TIPOLÒGICS

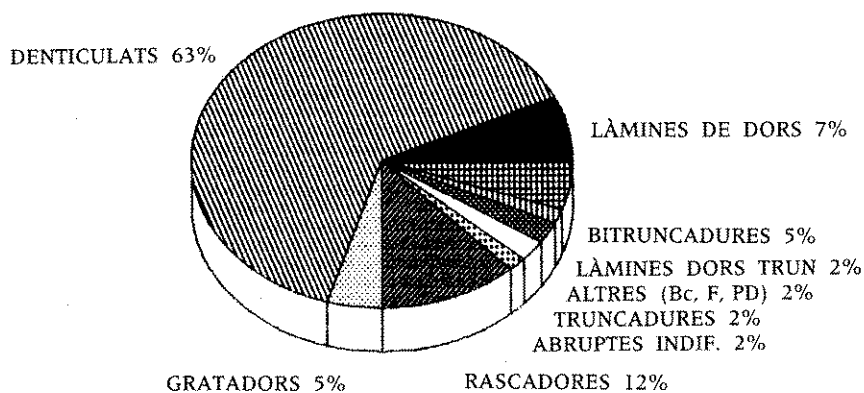

Figura 7. Bases Negatives de Segona Generació: distribució per grups tipològics

CONCLUSIONS

La atribució cronològica del centre d'intervenció de Manous es troba amb la mateixa problemàtica que afecta totes les localitzacions arqueològiques de superfície: la dificultat d'obtenir cronologies absolutes. Per aquesta raó, l'intent d'enquadrar qualsevol jaciment superficial dintre d'una seqüència dicrònica s'ha de realitzar a partir de les analogies, fonamentalment a nivell d'indústries lítiques, que es poden establir amb altres conjunts ben datats. Aquest mètode comparatiu peca de greus deficiències a nivell teòric, en un moment en què encara no es coneixen suficientment els factors que s'amaguen darrera de la variabilitat morfològica de les indústries (factors funcionals, culturals, econòmics...). Aquests problemes s'agregen en el cas que ens ocupa, ja que ens trobem davant d'un conjunt lític amb pocs elements ben caracteritzats cronològicament (amb pocs dels anomenats «fòssils directors»).

No obstant això, existeixen a Manous certs elements que permeten una aproximació contextual preliminar, descartant, com ja hem apuntat més amunt, una atribució tardana (Calcolític/Bronze). En parlar de les BN2G va quedar ben patent el predomini clar del grup tipològic dels denticulats, que representaven més del 60% del total de peces retocades. Per altra part, encara que en poc nombre, apareixien també morfotipus característics dels conjunts industrials paleolítics, i en concret de les seves fases terminals (Epipaleolític), com són làmines de dors i geomètriques. L'estudi morfotècnic de les BN1G i les BP mostra el predomini d'una estratègia productiva bifacial encaminada a l'obtenció de BP preferentment no laminars. Tots aquests factors donen en general una impressió de crisi dels elements que havien marcat els conjunts industrials paleolítics fins aquests moments.

Aquest predomini dels denticulats, anomenada per alguns autors «invasió del substrate», ha estat contrastada en altres conjunts industrials atribuïts a l'Epipaleolític. Així, per exemple, aquest tipus d'indústries ha estat ben singularitzat per Laplace a la península itàlica en allò que ell anomena «complexes regressius amb denticulats» (LAPLACE, 1966); aquests conjunts es caracteritzen per un gran nombre de denticulats, per sobre del 50%, i per la disminució dràstica de gratadors, burins i dorsos; un d'aquests tecnocomplexes ha estat datat en 6.785 BC.

Dintre de la nostra àrea geogràfica, un empobriment tipològic general i un predomini dels denticulats han estat observats als nivells superiors de la Cova del Filador (Margalef del Montsant, Priorat), en concret els ni-

vells II, I i Superficial. Les BP d'aquests nivells mostren, a l'igual que a Manous, un índex laminar molt baix. Aquests nivells han estat paral·lelitzats per Fortea (FORTEA, 1973), amb el Montadià del sud de França. Altres conjunts industrials amb característiques similars han estat identificats en altres punts del llevant de la Península Ibèrica (APARICIO, 1979).

Aquesta crisi a nivell tecnològic coincideix amb una crisi a nivell ecològic. En el model ecològic proposat per Iversen (IVERSEN, 1958) el període comprès entre el 9.000 BP i el 5.000 BP correspon a la fase mesocràtica, caracteritzada pel desenvolupament del bosc temperat i la formació de sòls. El clima de principis de l'Holocè era diferent de l'actual, per exemple en la insolació (7% més gran que l'actual); era un clima més càlid, sobre 2°-3° a l'estiu i 1°-2° a l'hivern. Cap al 5.000 BP es desenvolupa la fase oligocràtica, caracteritzada per un retrocés del bosc com a conseqüència d'un procés d'empobriment dels sòls independent dels canvis climàtics.

Definir la relació i vinculació que s'estableix entre aquest context ecològic i la xarxa tecnològica abans descrita és una de les línies principals per a comprendre la funcionalitat i operativitat del registre arqueològic.

Jordi Diloli, Josep Maria Gabarró, Josep Maria Prats,
Xose Pedro Rodríguez, Manuel Vaquero⁽¹⁾

(1) Tots els autors d'aquest article són membres del Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona a Tarragona (L.A.U.B.T.).

BIBLIOGRAFIA

- APARICIO, J. (1979): *El Mesolítico en Valencia y en el Mediterráneo Occidental*. S.I.P. Valencia.
- CARBONELL, E.; GUILBAUD, M.; MORA, R. (1983): «Utilización de la lógica analítica para el estudio de tecnocomplejos a cantos tallados». *Cahier Noir*, 1. Girona.
- CARBONELL, E. et alii (1990): *Un espai estratègic antropitzat a la paleo-històrica: Picamoixons (Y-Y), Alt Camp (Catalunya)*. Valls, (en premsa).
- FORTEA, J. (1973): *Los complejos microlaminares y geométricos del Epipaleolítico mediterráneo español*. Salamanca.
- IVERSEN, J. (1958): «The bearing of glacial and interglacial epochs on the formation and extinction of plant taxa». *Uppsala Universiteit Arssk*, 6.
- LAPLACE, G. (1966): «Recherches sur l'Origine et l'Evolution des complexes Leptolithiques». *Melanges d'Archeologie et d'Histoire. Suplements*, 4. París.
- LAPLACE, G. (1972): «La typologie analytique et structurale: Base rationnelle d'étude des industries lithiques et osseuses». *Banque des données archéologiques. Colloques nationaux du C.N.R.S.* París.
- RODRÍGUEZ, J.P.; VAQUERO, M. (1989): «La Tarragona pre-urbana: antecedents a l'ocupació del territori». *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*. Valls.
- RODRÍGUEZ, J.P.; VAQUERO, M. (1990): «El poblament pre-urbà de Tarragona: Mas de l'Hereuet». *Butlletí arqueològic*. Tarragona, (en premsa).